

DARAXTLARINING TABIATDAGI AHAMIYATI.

O'ZBEKISTON DAVLAT TABIAT MUZEYI

URMANOVA UMIDA

Tabiatmuzeyi 1876 @umail.uz

Annotasiya.

Maqolada, daraxtlarning tabiatdagi ahamiyati, ularning insoniyat hayotidagi o'rni haqida so'z boradi. Keltirilgan misollarda tabiatdagi daraxtlarning turlari, ularning insoniyat bilan aloqasi ko'rsatilgan.

Аннотация

В статье говорится о значении деревьев в природе, широко обсуждается их роль в жизни человечества. На примерах показаны виды деревьев в природе, их связь с человечеством.

Annotation

The article talks about the importance of trees in nature, their role in the life of mankind is widely discussed. The examples show the types of trees in nature and their connection with humanity.

Kalit so'zlar: Daraxt, karbonat angidrid, o'simliklar, tekis barglari

Ключевые слова: Дерево, углекислый газ, растения, плоские листья.

Daraxt (lot. árbor) - yog'ochsimon o'simliklarning hayotiy shakli, bir, alohida, ko'p yillik, turli darajada lignlangan, butun umri davomida saqlanib turadigan, shoxlangan (palma daraxtlaridan tashqari) iborat.

Daraxtlar yovvoyi: qayin, eman, archa, majnuntol, kashtan, chinor, jo'ka, aspen, alder, qarag'ay, terak, kul. Bunday daraxtlar parklarda, yo'llarda, o'rmonlarda o'sadi. **Mevali daraxtlar ham bor:** olma, nok, olcha, o'rik, olxo'ri, olxo'ri, rovon..

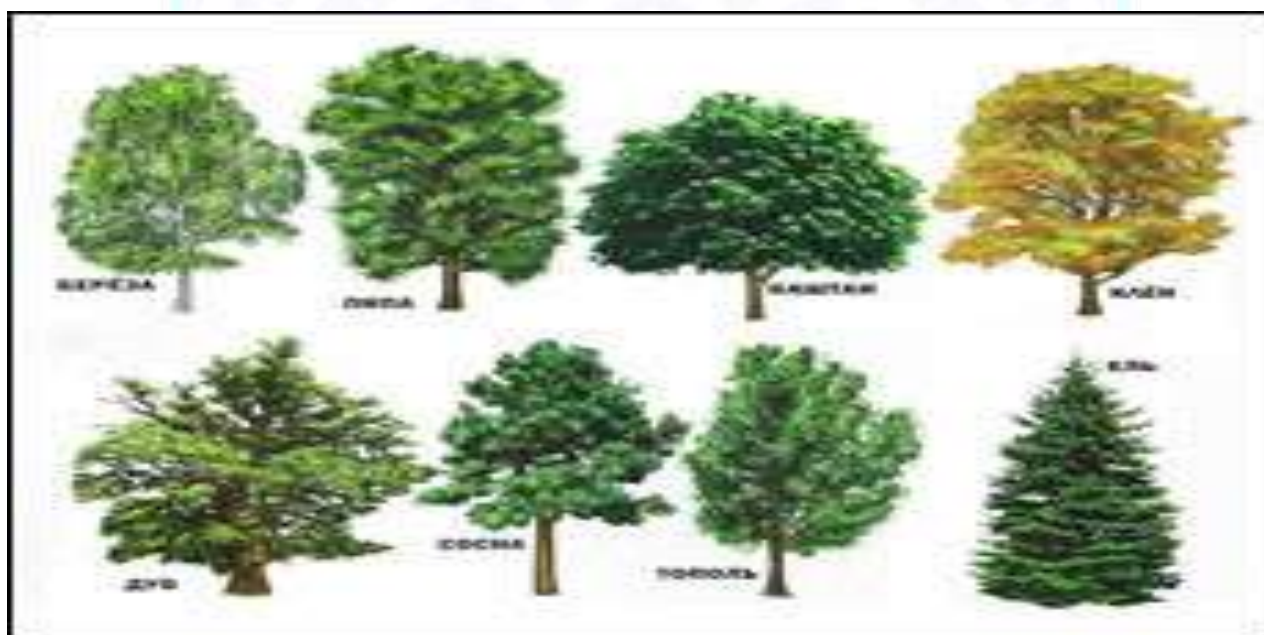

Tadqiqotchilar Yerda 73,3 mingga yaqin daraxt turlari o'sishini hisoblab chiqdi

Bu ko'rsatkich avvalgi hisob-kitoblarga qaraganda qariyb 14 foizga yuqori. Olimlarning fikriga ko'ra, daraxt turlarining umumiy sonidan 9,2 mingga yaqin. 2015 yilda Yer sayyorasidagi daraxtlarning umumiy soni **3 trln.** Ular atrof-muhit shovqinini kamaytiradi, havoni tozalaydi, kislorod ishlab chiqaradi, sog'ligimizni yaxshilaydi, tuproqni oziqlantiradi va barqarorlashtiradi, shamoldan himoya qiladi, havo haroratini tartibga soladi, suvni saqlaydi va toshqinlarni nazorat qiladi, oziq-ovqat ishlab chiqaradi va tirik organizmlar uchun boshpana beradi, biologik xilma-xillikni rivojlantiradi.

Daraxtlar dunyo shaharlarining o'pkasi, jigari va yuragi bo'lib, butun dunyo bo'ylab sog'lom, yashashga yaroqli va barqaror shaharlarni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Daraxtlar iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish va havo sifatini yaxshilash, shaharlarda sog'lom yashash muhitini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Barglarning turiga ko'ra daraxtlar ignabargli va bargliga bo'linadi. Ignalilar odatda igna shaklidagi yoki igna shaklidagi qattiq doimiy yashil (kamdan-kam yozgi yashil) barglari bilan ajralib turadi, ular igna yoki igna deb ataladi, konus yoki archa rezavorlarini hosil qiladi. Bu guruhga, masalan, qarag'ay, archa, archa, lichinka, sarv, sekvoya kiradi.

Keng bargli daraxtlarning keng, tekis barglari bor - ular uzun va eniga qaraganda kamroq qalinroq - va odatda yiliga bir marta tushadi. Keng bargli (yoki oddiygina bargli) daraxtlar odatda gullaydi va meva beradi. Bu guruhga chinor, olxa, kul, evkalipt va boshqalar kiradi.

Daraxtlar biz **nafas olayotgan havoni** tozalaydi. Barglari va qobig'i orqali ular zararli ifloslantiruvchi moddalar va karbonat angidridni o'zlashtiradi va buning evaziga nafas olishimiz uchun toza kislorod chiqaradi. Shahar sharoitida daraxtlar azot oksidi, ozon va uglerod oksidi kabi ifloslantiruvchi gazlarni o'zlashtiradi va chang va tutun kabi zarralarni olib ketadi. O'rmonlarning kesilishi va qazib olinadigan yoqilg'ining yonishi natijasida karbonat angidrid miqdorining ko'tarilishi atmosferada issiqlikni ushlab turadi. Sog'lom, baquvvat daraxtlar uglerodni to'ldiradigan va iqlim o'zgarishi ta'sirini kamaytiradigan uglerod yutuvchi vazifasini bajaradi.

Daraxtlar **yomg'ir suvini ushlashda**, suv toshqinlari va ko'chkilar kabi tabiiy ofatlar xavfini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning murakkab ildiz tizimlari filtr vazifasini bajaradi, ifloslantiruvchi moddalarni olib tashlaydi va suvning tuproqqa

singishini sekinlashtiradi. Bu jarayon suv siljishlarining xavfli eroziyasini oldini oladi va ortiqcha to'yinganlik va suv toshqini xavfini kamaytiradi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi assotsiatsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, etuk doimiy yashil daraxt yiliga 15 000 litrdan ortiq suvni sig'dira oladi.

Daraxtlar **biologik xilma-xillikni** himoya qiladi. Bitta daraxtda yuzlab turdagi hasharotlar, zamburug'lar, moxlar, suturemizuvchilar va o'simliklar yashaydi. Turli xil o'rmon hayvonlari kerakli oziq-ovqat va boshpana turiga qarab turli xil yashash joylarini talab qiladi. Daraxtlar bo'lmasa, o'rmon jonzoqlarining uyga qaytish uchun joyi yo'q edi.

O'rmon xo'jaligida daraxtzorlardan tortib to o'rmonchilargacha, tadqiqotchilargacha bo'lgan ish imkoniyatlari cheksizdir. Biroq, biz faqat ish uchun daraxtlarga tayanmaymiz. Barqaror o'sib borayotgan daraxtlar uylar va boshpanalarni qurish uchun yog'och, shuningdek, pishirish va isitish uchun yoqish uchun yog'och bilan ta'minlaydi. Oziq-ovqat ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan daraxtlar inson va hayvonlarning iste'moli uchun meva, yong'oq, rezavorlar va barglar ishlab chiqaradi va kuchli ozuqaviy foydalarga ega.

Daraxt ko'rinishidagi xonalari bo'lgan kasalxonadagi bemorlar bunday ko'rinishga ega bo'lmagan bemorlarga qaraganda tezroq tuzalib ketishlarini bilarmidingiz? Sokin, sokin o'rmon bo'ylab sayr qilishda boshdan kechiradigan zavq tuyg'usini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Daraxtlar stress va tashvishlarni kamaytirishga yordam beradi va tabiat bilan qayta aloqa qilishimizga imkon beradi. Bundan tashqari,

yog'och qoplamasi bilan ta'minlangan soya terimizni tobora qattiq quyoshdan himoya qilishga yordam beradi.

Daraxtlar o'z tanasi, shoxlari va barglarida karbonat angidrid kabi zararli issiqxona gazlarini o'zlashtirib, saqlash va kislorodni atmosferaga qaytarish orqali sayyorani sovutishga yordam beradi. Shaharlarda daraxtlar atrof-muhit haroratini 8°C gacha kamaytirishi mumkin. Dunyo aholisining 50% dan ortig'i shaharlarda istiqomat qilayotgan bo'lsa, 2050-yilga borib bu raqam 66% gacha ko'tarilishi kutilmoqda, ifloslanish va haddan tashqari issiqlik real tahdidlarga aylanmoqda. Yaxshiyamki, etuk daraxt yiliga o'rtacha 10 kg karbonat angidridni o'zlashtirishi mumkin, bu esa shaharlarni yanada sog'lom va xavfsizroq yashash joylariga aylantiradi.

So'nggi o'ttiz yil ichida o'rmonlarni kesish tezligi sekinlashdi, ammo shunga qaramay, 1990 yildan beri 420 million gektarga yaqin o'rmon yo'qolgan. Agar siz o'rmonlarni yo'qotsangiz, ekotizimni avvalgidek tiklash mumkin bo'lmaydi, deydi Jahon yovvoyi tabiat jamg'armasi mutaxassislari, ammo "biologik xilma-xillik - bu murakkab mexanizm - sayyoradagi hayotni qo'llab-quvvatlaydi". "Biz ovqatlanamiz, ichamiz va nafas olamiz, chunki bu mexanizm ishlaydi. Kislorodni chiqarish, suvni tozalash, o'simliklarni changlatish katta tizimning bir qismidir. Barcha hayvonlar va o'simliklar o'z hissalarini qo'shadilar", - deydi WWF. Ularning fikricha, o'rmonlar asosiy rol o'ynaydi.

O'rmon maydonlarining yarmi tashqi inson ta'siridan deyarli zarar ko'rmagan va o'rmonlarning uchdan bir qismi inson faoliyati oqibatlarini boshdan kechirmagan

bokira o'rmonlardir. Biroq, o'rmonlarning yo'qolishi davom etmoqda, ya'ni sayyoramizning yangi hududlari o'rmon qoplamini yo'qotadi.

Daraxtlar global isish oqibatlarini sekinlashtirishga yordam berganligi sababli, hukumatlar va yirik kompaniyalar boshqa narsalar qatori atrof-muhit va emissiya soliqlarini kamaytirish uchun ommaviy daraxtlar ekmoqda. Ko'proq tejalgan pul sog'liqni saqlash va asosiy transport yo'nalishlarini rivojlantirish uchun ko'proq mablag'ni anglatadi.

Endi daraxtlar ekish va o'rmonlarni kesishni qisqartirish dasturlari ko'plab davlatlar uchun ustuvor vazifadir, ammo har birimiz chetda qolmasligimiz kerak. O'zingizga qulay bo'lgan har qanday usuldan foydalaning - o'z uyingizda, uyingiz hovlisida daraxt eking, daraxt ekish kampaniyalari va tadbirlariga qo'shiling. Har bir daraxt va har bir barg muhim!

Foydanilgan adabiytlar:

1. П.Баратов. Табиатни муҳофаза қилиш ва ўзгартириш. Тошкент: Ўқитувчи, 1980. – 176 б.
2. Ю.В.Новиков, Р.У.Бекназов. Охрана окружающей среды
Тошкент: Изд. полиграфобоедение им. Ибн Сина. 1992.-201с.
3. Т.А. Алимов, А.А.Рафиқов. Экологик хатолик сабоқлари. Т.: Ўзбекистон, 1991.-112 б.
4. А.Отабоев, М.Набиев. Инсон ва биосфера. Т.:Ўқитувчи, 1995. 76 б.